

А.К.Сатова¹, А.А.Төлеубаева²

¹научный руководитель, доктор психологических наук, профессор
²М01906 – магистрант 2 курса специальности - Специальная педагогика: Инклюзивное образование, айымановна@mail.ru,
^{1,2}КазНПУ имени Абая, город Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ГРУППОВОЙ РАБОТЫ ЛОГОПЕДА И ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В предлагаемой статье рассмотрены теоретические и методические основы ведения командной работы логопедами и педагогическими специалистами. В статье отражены результаты анкетирования, диагностических тестов среди специалистов-логопедов и классных руководителей, методистов, учителей-предметников в инклюзивной школе. Показаны результаты эксперимента, проведенного с целью определения вида, характера, особенностей групповой (командной) работы. Проанализированы результаты опроса и результаты исследования на основе методологий, связанных с групповой работой, основных задач, особенностей инклюзивного образования. Детально раскрыты особенности работы с научной и теоретико-методологической точек зрения с определением целей и задач организации групповой работы логопеда и других педагогов в инклюзивном образовании.

Ключевые слова: инклюзивное образование, логопед, классный руководитель, инклюзивная школа, командная работа

А.К.Сатова¹, А.А.Төлеубаева²

¹scientific director, Doctor of Psychological Sciences, Professor
²2nd course master specialty - Special Pedagogy: Inclusive education, айымановна@mail.ru,
^{1,2}Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty city, Kazakhstan

FEATURES OF GROUP WORK OF SPEECH THERAPIST AND TEACHERS IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

The proposed article discusses the theoretical and methodological foundations of teamwork by speech therapists and pedagogical specialists. The article reflects the results of questionnaires, diagnostic tests among speech therapists and classroom teachers, methodologists, subject teachers in an inclusive school. The results of an experiment conducted to determine the type, nature, and features of group (team) work are shown. The results of the survey and the results of the study are analyzed on the basis of methodologies related to group work, the main tasks, and the features of inclusive education. The features of the work from the scientific and theoretical and methodological points of view with the definition of the goals and objectives of the organization of group work of a speech therapist and other teachers in inclusive education are disclosed in detail.

Keywords: inclusive education, speech therapist, homeroom teacher, inclusive school, teamwork

Кіріспе. «Инклюзивті білім беру» ұғымының мәніне көзқарас оқу-тәрбие процесін оңтайландыру теориясымен байланысты және икемді білім беру жүйесін құру болып табылады. (Д. Сандак және т. б.). Осылайша, инклюзивті білім беру процесінің бірінші ерекшелігі бір сыныпта қалыпты дамып келе жатқан балалар мен ерекше даму мүмкіндіктері бар балалар оқытылады. Инклюзивті білім беру балаларды оқыту мен тәрбиелеуде әр түрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін неғұрлым икемді болатын оқыту мен оқытуға көзқарасты әзірлеуге тырысады, сондай-ақ инклюзивті білім беру оқушылардың қажеттілігінің әртүрлілігі қызмет көрсету континуумы, оның ішінде олар үшін неғұрлым қолайлы білім беру ортасы сәйкес болуы тиіс деп болжайды. Инклюзивті оқыту практикасының негізінде әрбір оқушының жеке басын қабылдау идеясы жатыр, демек, оқыту әрбір баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ұйымдастырылуы тиіс. Бұл инклюзивті білім беру үдерісінің екінші ерекшелігі [5].

Ю.В. Шумиловская (2011) болашақ мектеп мұғалімінің инклюзивті білім беру жағдайында оқушылармен жұмыс істеуге дайындығын ерекше білім беру қажеттілігі оқушылардың ерекшеліктері туралы білім мен ұсыныстардың жиынтығы, инклюзивті білім беру жағдайында осы оқушылармен жұмыс істеу тәсілдері мен әдістерін меңгеру, сондай - ақ белгілі бір жеке қасиеттердің қалыптасуы ретінде анықтайды, осы қызметке тұрақты мотивацияны қамтамасыз ету [7].

И.Н. Хафизуллина (2008) "инклюзивті құзыреттілік" ұғымын алғаш рет енгізген, бұл жалпы білім беретін мектептің болашақ мұғалімдерінің инклюзивті оқытуды жүзеге асыруға дайын екендігін көрсетеді.

Болашақ мұғалімдердің инклюзивті құзыреттілігі - бұл оқушылардың әртүрлі білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті оқыту процесінде кәсіби функцияларды жүзеге асыру қабілетін анықтайтын және ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы жалпы білім беру мекемесінің ортасына қосуды қамтамасыз ететін, оның дамуы мен өзін - өзі дамытуға жағдай жасайтын интегративті жеке білім беру [8].

Мовкебаева З.А. және Оралканова И.А. сынды қазақстандық авторлардың әділ жасаған ескертулері бойынша, мектепке дейінгі және мектептік оқыту тәжірибесіне белсенді түрде енгізіліп жатқан инклюзивті білім беру педагогикалық маршрутты ендіруде жаңа ережелерді талап етеді. Ол өз әрекетін тек дидактикалық тұрғыдан ғана емес, құндылықтық бағдарды өзгерту деңгейінде де қайта қарастыруды меңзейді. Инклюзивті білім берудің ең басты қағидасы даму мүмкіндігі шектеулі оқушылардың әр түрлі қажеттіліктеріне сай неғұрлым шектемейтін, көбірек ортаға қосатын білім беру орта жасалуы керек. Инклюзивті білім беруидеясын қолдап, оны жүзеге асыра отырып педагогтар инновациялық тәртіпте әрекет етеді. Авторлардың айтуынша, инклюзивті білім беру жағдайындағы жалпы білім беретін ұйымдарда педагог жұмысының басты міндеттерінің бірі даму мүмкіндігі шектеулі баланы және оның отбасын жалпы білім беру ортасына енгізуді реттейтін үдерісті сапалы түрде басқару болып табылады. Бұл бағыттағы алғашқы қадам білім беру үдерісінің барлық қатысушыларын, ең алдымен, өзін өзгерістегі әлеуметтік жағдайға дайындау болуы керек. Педагогтар тыңдауға үйреніп, дәйекті, шыдамды болып, әр баланың оқу мәнеріне сыйластықпен қарау керек.

Сонымен қатар, оларға қажет:

– балалар әр түрлі оқитынын, әр түрлі қарқынмен білім алатынын мойындау және осы ерекшеліктерді ескере отырып сабақты жоспарлау;

– әрекеттерді бекітілген оқу жоспарына емес, жағдайға байланысты жоспарлау; – барлық балалар мектепке келу үшін және оқу үдерісін тиімді ету үшін ата-аналармен өзара әрекеттесу;

– сыныптағы барлық балалардың және жеке әрқайсысының сұраныстарын икемділікпен, шығармашылықпен орындау;

– әр сыныпта оқушылардың белгілі бір бөлігінің оқуында қиындықтары болатындығын білу [10].

Ресейлік автор Панасенкова М.М. пікірінше, жақсы, түсінікті сөйлесу де оқыту мен білім беруде маңызды болып табылады. Оның ойынша, педагогтар:

– қарапайым, түсінікті тілде сөйлеп, материалды логикалық, дәйекті түрде түсіндіруге;

– вербалды емес тілдің тәсілдерін білу және дұрыс өңдеу, дене тілін түсіну, дауыстың ырғағын, бет әлпетінің өзгерісін айыруға, т.б.;

– көбіне сөйлесуде бақылайтын емес, қолдайтын және мадақтайтын тәсілдерді қолдануға;

– сөйлеу тілімен қолдана алмайтын, нашар еститін немесе ана тілі оқу тілінен басқа даму мүмкіндігі шектеулі балаларға көмектесу үшін сөйлесу әдістерін қолдануда иілгіштік танытуға;

– балалардың шаршауын алдын алу үшін үнемі үзілістер жасап отыруға;

– оқу материалының барынша аудиовизуалды қолжетімділігін қадағалауға тырысу керек [1].

Педагогтар мен мамандардың өзара әрекеттестігі - бұл баланың проблемаларын шешуде кешенді ыңғай жасауды қамтамасыз ететін, балалар мен жасөспірімдерді дамыту, оқыту, тәрбиелеу мен әлеуметтендіру міндеттерін шешуге бағытталған, білім беру үдерісінің субъектісін (бала, сынып, топ) қолдау бойынша педагогтар мен мамандардың біріккен әр түрлі әрекеті дегенді білдіреді [2].

Осылайша, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде жалпы білім беру үдерісінде даму мүмкіндігі шектеулі балаларды педагогикалық қолдауда мамандардың өзара әрекеттестігі, бұл пәнаралық ыңғай жасау үдерісінде психологиялық-педагогикалық қолдаудың стратегиясын, тактикасын, мазмұны мен динамикасын жасауға, даму мүмкіндігі шектеулі бала мен оның отбасының

проблемаларын нәтижелі және кешенді шешуге қабілетті әр түрлі саладағы мамандардың (педагогтар, дефектологтар, психологтар, логопедтер) біріккен күшімен жасалған жүйелі түрдегі ықпал ретінде қарастырылады. Бұндай өзара әрекеттестікке жатады: - бала проблемаларын анықтау және шешуде, әр түрлі саладағы мамандардан білікті көмек көрсетілуде кешенділік; - баланың тұлғалық және танымдық дамуын көпаспектілі талдау; - баланың оқу-танымдық, сөйлеу тілдік, эмоционалды-еріктік және тұлғалық салаларының жеке жақтарын түзету және жалпы дамытудың кешенді жеке бағдарламасын жасау [3]. Мұндай өзара әрекеттестік әр түрлі міндеттерді нәтижелі шешу және координациялауды анықтайды: - даму мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық-медициналық педагогикалық кеңестен өтуі және оларды білім беру үдерісіне қосудың, оның ішінде инклюзивті сыныптары үшін білім беру бағдарламалары мен оқуәдістемелік кешенді таңдау шарттарын анықтау; - оқушыларға арналған оқу құралдары мен дидактикалық материалдарды бейімдеу; - жалпы білім беретін ұйым мамандарының кәсіби құзыреттілігін арттырумен байланысты іс-шараларды жоспарлау және ұйымдастыру; - бірігіп өткізетін іс-шараларды жоспарлау және ұйымдастыру (пәнаралық консилиумдар, оқыту және тәжірибелік семинары, әдістемелік бірлестіктер және т.б.); - жалпы білім беретін ұйымдарда инклюзивті тәжірибесін мониторингілеу және бағалауды ұйымдастыру; - координацияланған шешімдерді қажет ететін басқа да сұрақтар бойынша. Жалпы білім беретін мектепте инклюзивті білім беруді нәтижелі жүзеге асыру үшін жұмысы мүмкіндігі шектеулі және басқа балаларға бағытталған педагогтар мен мамандардың міндеттерін бөлісуде белгілі бір теңгерім (баланс) сақтау қажет.

Логопед маманның жалпы функциясы айқын. Яғни, баланың тіл кемістіктерін жою, салдарын анықтау, нәтежиеге жету. Басқа педагогтар деп отырғанымыз яғни, білім беру процесінде арнайы пәндерді оқытушы мамандарды атап өте аламыз. Сонымен қатар, логопед маман өз жұмысын екі түрлі өткізеді. Топтық және жеке. Біздің зерттеу нысанымыз инклюзивті білім алушылар болғандықтан ең басты мақсат қолайлы орта, оның өз ортасында ашылуы, қысылмауы, ойын ашық айтуға бағыттау және тіл кемістіктерін топ ішіндегі қарым-қатынасы мен сөйлеу барысында анықтай отырып шешу болып табылады. Топтық немесе жеке жұмыс жасаудың өзіндік ерекшеліктері мен арнайы әдістемесі бөлек. Логопед маман үшін жеке жұмыс жасаудың және топтық жұмыс жасаудың өзіндік артықшылықтары мен қоса кемшіліктері де бар.

Инклюзивті білім берудегі логопед пен басқа педагогтердің топтық жұмысын ұйымдастырудың артықшылықтары:

– Берілген тапсырмалар мен тапсырма мазмұны алдын ала ақылдасылып, нәтежиеге сай көзделеді.

– Жаппай, топтық оқыту арқылы жаңа ұғымдарды игере отырып, түсінік дағдылар қалыптасады.

– Инклюзивті білім алушының ортада, топта жұмыс жасау барысында белсенділігі мен шығармашылық қабілеттері артады.

– Өзге оқушылармен қарым-қатынасы, тілдесім дағдылары қалыптасады [6].

Өзіне толыққанды оқушы ретінде қарай отырып, сыныптастарымен қарым – қатынасы артады, бағалау дағдыларына дағдылана отырып, әділдікті үйренеді. Осы жерде атақты ресейлік ғалым Н.Н. Малофеевтың сөзін еске алуға болады: «инклюзивті мектепте мұғалім ешқашан проблемамен жалғыз қалмайды, себебі, арнайы көмек пен қолдаудың көлемі мен сипаты баланың барлық ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, құрамына мектеп әкімшілігі, жалпы білім беру мұғалімдері, педагог ассистенттері, арнайы педагогтар, психологтар мен оқушы ата-анасы кіретін ұжыммен – барлық командамен анықталады». Ресейлік ғалымның пікірінше, бұл анықтама жақсы естілгенмен, шынайы өмірдегі жағдайды емес, идеалды модельді сипаттайды. Малофеев Н.Н. маман-дефектологтың орнын «команда» ауыстыра алады деген «шынайы сенім» өткен ғасырдың 60-жылдардағы халық театры кәсіби театрды ығыстырады деген ұстаным сияқты екендігін ескертеді [4]. Сол сияқты, керемет санаторийлер мен демалыс үйлерінің көбеюіне байланысты ауруханаларды қысқарту ешкімнің ойына келмейтіні анық. «Құрамына мектеп әкімшілігі, жалпы білім беру мұғалімдері, педагог ассистенттері, арнайы педагогтар, психологтар мен оқушы ата-анасы кіретін команда» оларға білікті көмек көрсете алады. Сонымен қоса, ЕББҚ бар балаға арнайы дайындықсыз мектеп әкімшілігі, пән мұғалімдері, ата-аналар, тіпті дефектологтар мен психологтардың ұжымдық әрекеті еш пайда әкелмейді». Ресейлік ғалымның кейбір пайымдауының кесімділігіне қарамастан, оның дұрыстығын мойындау керек. Педагогтар мен мамандар баланың қамы үшін өзара келісіп жұмыс істеу керектігі түсінікті. Алайда,

инклюзивті білім беруде басымдылық даму мүмкіндігі шектеулі балалармен нәтижелі жұмыс тәжірибесі бар мамандарға, яғни мұғалім-дефектологтарға беріледі. Инклюзивті білім беруді нәтижелі ұйымдастыруда мектеп мұғалімдері өз жұмыстарында мұғалім дефектологтар берген ұсыныстар мен ұстанымдарды бағдар ретінде, жетекшілікке алуға үйренуі керек. Инклюзияның мақсатын жүзеге асыру үшін жалпы білім беретін ұйымда әр түрлі саладағы мамандар – психологтар, дефектологтар, логопедтер, медициналық қызметкерлер, т.б. жұмыс істейді[9]. Инклюзивті топта нәтижелі жұмыс істеу үшін мамандардың өзара әрекеттесуін ұйымдастыру үшін түрлі сызбаларын жасау қажет. Әр түрлі санаттағы мамандардың (мұғалім-логопедтер, мұғалім-дефектологтар, педагог-психологтар және т.б.) жұмыс тәжірибелерін көрсету арқылы жиналыстарды, семинар-практикумдерді, әдістемелік бірлестіктерді жоспарлы және тұрақты түрде өткізу, сондай-ақ даму мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру сұрақтары бойынша авторлық әдістемелік құралдарды басып шығару білім беру үдерісіне барлық қатысушыларының өзара байланыс орнатуына, ақпарат алмасуына әсерін тигізеді. Білім беру үдерісінің жалпы сапасын жақсарту үшін оның барлық қатысушылары: әкімшілік, педагогтар, мамандар, балалар мен ата-аналар.

Зерттеу әдістемесі. Тест 5 сұрақтан тұрады. Әрбір сұрақта 4-6 дейінгі нұсқалар бар. Жауаптар берілген кестеге сәйкес ұпайлармен кодталады. Максималды ұпай саны - 19, минималды ұпай саны -5.

Нұсқаулық. Сұрақтарды оқып шығыңыз және сіздің пікіріңізге сәйкес келетін жауапты бөлгілеу.

Нәтиже анықтау параметрлері:

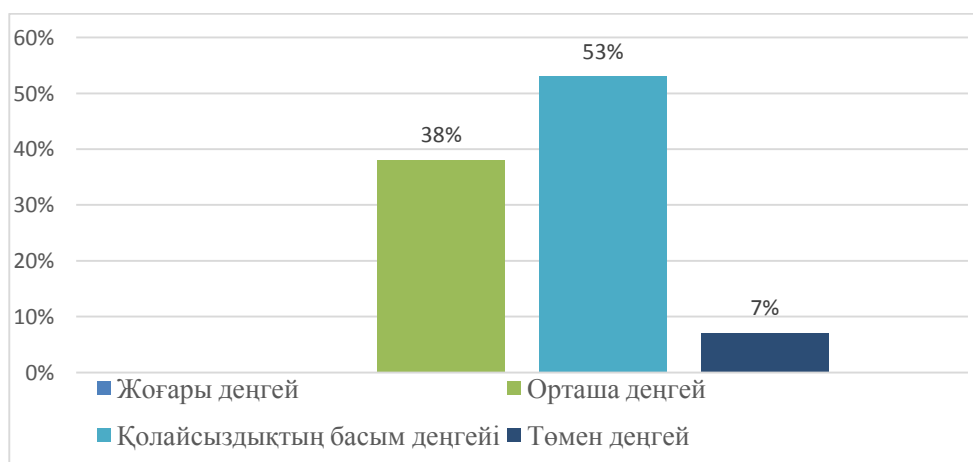
16 ұпай және одан жоғары – топтық бірліктің жоғары деңгейі; 12-15 ұпай – топтық бірлік орташадан жеткілікті деңгейде; 7-11 ұпай – топтық бірліктің орташа деңгейі; 5-6 ұпай – топтық бірліктің төмен деңгейі;

Сишордың әдістемесінен алынған нәтижелер логопед мен бастауыш сынып мұғалімдерінің арасындағы топтық бірігу бойынша келесідей нәтижелер алынды: 45% топтық бірліктің жеткілікті деңгейін, ал 36% логопед пен мұғалімдердің топтық өзара бірлігінің орташа деңгейін, қалған 19%-ы топтық бірліктің төмен деңгейін көрсетті.

Осылайша, логопед және бастауыш сынып мұғалімдерінің топтық жұмысының жағдайын зерттей келе, олардың жеткілікті деңгейде өзара әрекеттеспейтінін, өзара кері байланыстың жоқтығын, мамандардың өзара сабаққа қатысу үрдісінің қалыптаспағандығын көрсетті.

Зерттеу нәтижелері. Логопед пен мұғалімнің өзара әрекетінің нәтижелігін талдау

Сауалнама бойынша алынған нәтижелерді келесідей қорытындылауға болады: «Ерекше білім беруді қажет ететін бала» тобына кім жатады деген сұраққа нақты және толық жауапты ешкім бермеді, логопед маманының толық аты-жөнін – 4 педагог қана біледі, бұл - 36%ды құрайды, логопед маманымен өзара әрекеттесудің төмен екені анықталды: жеке консультация түрінде логопед көмегін алады – 50%, алайда логопед маманы балалардың динамикасы мен жағдайын туралы толық ақпарат бермейді, мұғалімдер логопедтің сабағына қатыспайды, ал логопед маманы мұғалімдердің сабағына қатысып, бақылау жүргізбейді.

Сурет. Сишордың топтық бірігу индексі әдістемесінен алынған нәтижелердің пайыздық көрсеткіштері

Логопед маманы мен мұғалімдердің топтық өзара әрекеттесу деңгейін анықтау бойынша әдістемеден төмендегідей нәтижелерді алдық: топтық өзара әрекеттесудің орташа деңгейі - 38%; логопед пен мұғалімдердің топтық әрекеттесінің қолайсыз тенденцияның басым болуы – 53%; ал аталған мамандардың өзара топтық әрекеттесуінің төмен деңгейін – 7% құрады. Бұл нәтижелер арқылы логопед және бастауыш сынып мұғалімдері арасындағы топтық жұмыстың бір жүйеге қойылмағанын, өзара байланыстың болмауын көрсетеді.

Осылайша, логопед және бастауыш сынып мұғалімдерінің топтық жұмысының жағдайын зерттей келе, олардың жеткілікті деңгейде өзара әрекеттеспейтінін, өзара кері байланыстың жоқтығын, мамандардың өзара сабаққа қатысу үрдісінің қалыптаспағандығын көрсетті.

Қорытынды. Логопед пен басқа педагогтердің инклюзивті білім берудегі топтық жұмысының ұйымдастырылуы әдістемелік тұрғыдан нақтылана отырып, нәтижелері зерттелуі қажет. Инклюзивті білім берудегі проблемалар өте көп. Зерттеудің мақсаты инклюзивті білім берудегі логопед пен басқа педагогтердің топтық жұмысын ұйымдастырудың педагогикалық ерекшеліктерін анықтай отырып жұмыстың негізгі бағыттары анықталды. Зерттеу кезінде ұйымдастыру, бірлестіру, топтастыру қолданылды. Пән мұғалімдері, сынып жетекшілері және логопед мамандарын бірлестіру мақсатындағы қолданылған әдістер арқылы нәтиже өз мақсатына жетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Арнайы білім беру ұйымдарының мүмкіндігі шектеулі оқушыларына арналған кәсіби еңбек оқу бағдарламаларына қойылатын талаптар. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 33 б.

2. Организация инклюзивного образования для детей с ограниченными возможностями здоровья: Учебное пособие / Отв. Ред. С.В.Алехина, Е.Н.Кутепова. - М.: МГППУ, 2013.

3. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. - Алматы: ННПЦ КП, 2019. - 118с.

4. Малофеев, Н. Н. Актуальные проблемы специального образования. Н.Н. Малофеев // Дефектология. – 1994. – № 6. – С. 3–9.

5. Ауталипова, Ұ.И. Жас ересімлік психологиясы Оқу құралы– Алматы: ҚазМемҚызПУ, 2010.- 189 бет.

6. Специальная Том 3: Педагогические системы специального образования: Учебное пособие .Академия, 2008.- 400 с.

7. Инклюзивное образование в Республике Казахстан. – Астана: Министерство науки и образования Республики Казахстан, 2016. - 32 с.

8. Першина Н. А. Сближение общего и специального образования // Психология образования в поликультурном пространстве. - 2017. - №1. - С. 68 - 75.

9. Сергеева А.И. Инклюзивно ориентированная подготовка учителейлогопедов в вузе. // Научно-педагогическое обозрение (Pedagogical Review). – 2017. – № 2. – С. 70-78.

10. Казеичева, И. Н. (главный специалист управления образования; г.ОреховоЗуево). Особенности использования современных информационных технологий в работе учителя начальных классов [Текст] / И.Н.Казеичева // Начальная школа. –2011. –№3. – С.14–16.